

رەهەندەکانی رەقیب لە شیعری کلاسیکی کوردیدا بە نمونە

(نالی، مەحوی، حەمدی)

م.ی.حسین محمود علی

زانکۆی گەرمیان-فاکەتتی پەرورە-سکۆلی پەرورەدی بنەرەتی-بەشی زمانی کوردی

پێشەکی :-

سروشتی کوردستان تیکەل بە سۆز و هزر و دەروون و گیانی مرقۆی کوردی بوو، کاریگەری لە روشتی و سروشت و ناخ و هەتا رووخساری کردوو، بە گۆیەری پیکهاتەیی ئەو سروشتە هاتۆتە دەریزین، بۆیە شیعری ناسمانی ئەدەبی کوردی وەکو مانگی چوارە و ابوو، زەمینی زۆر لە بار بوو بۆ شاعیرەکان. لە کرۆنۆلۆجیای ئە زموونی شیعریدا قوتابخانە و رییازی شیعری هاتە کایەوه، چونکە ژیان لە سەر باریک ناوەستیی، هەموو جومگەکان شانبەشان دەگۆرین، یەکیک لەو رییازانە قوتابخانەیی کلاسیکییە. شاعیری کلاسیکی دەبوو مەرج و سیماکانی ئەو قوتابخانەییە جیجە جی بکات، بۆ نمونە لە هەندیکیاندا وەکو دەستپیکردنی هۆنراوە، غەزەل، قەصیدە بە ستایشی پەرورەدگار و پیغەمبەر (د.خ)، بەکارهێنانی وشە کلاسیکی فەرەنگیی قورس و رەسەنی عەرەبی لە سەر دەمی ئە فامیدا (جاهلی)، ئیسلامدا، دواجاریش وشەیی بیانی (فارسی، تورکی...) بۆ نمونە لە هۆنراوەی کوردیدا، ئەم دیاردە زمانییە دەبینرا، هەر و هەمان هەندێ زاراوە و وشەیان، بە پێویست زانیو، ئەو زاراوە و وشە باوانە زاراوەی (رقیب) و بنیاتە (رۆنان) جۆراوجۆرەکانی بوو.

ئەم زاراوە، هەرچەندە بە شیوەیەکی دەگەن، ئە هۆنراوەکانی دەوری ئە فامی دا، دواجار لە قورناتی پێرۆزدا بەکارهاتوو، ئە هۆنراوەکاندا زیاتر لە بابەتی خۆشەویستیدا بەکارهاتوو، بە لām ئە قورناتی پێرۆزدا زیاتر وەکو پارێزەر (حفیظ) و چاودێر (رقیب) لە سەر کردەوهکانی ئادەمیزاد هاتوو، بە ئاوەنناو و کردار و کۆکردنەوه هاتوو. کاریکی ناسان ئەبوو بۆ من، چەندەها دیوانی شیعری دێر بەدێر پشکنیوه. جگە لە سەرچاوەی جیا جیا بۆ دۆزینەوهی ئەم زاراوە و وشەییە و هاوتاکانی وەکو: (ئە غیار، سێلی لاورگە، چەرخێ چە پگەرد، فەلەک، دۆژمن، رژد،... هتد)، بۆ دۆزینەوهی هاوسەنگی و هێزی گەیااندنی مەبەست تیا یاندا.

گرتگی و هێزی ئەم زاراوەییە ئەو هەدایە، کە هەموو یان زۆری شاعیرانی کلاسیک بە کاریان هێناوه، هەندیکیان زۆر جەختیان لە سەر کردوو، بۆ نمونە: (حەمدی) نزیکەی (٦٠) شەست جار بە کاری هێناوه، هەر و هەمان (مەحوی) بە هەست و سۆزیکیی سۆفی گەراییهوه بە هەردوو زمانی کوردی و فارسی بە کاری هێناوه و (نالی) بە شیوازی رەوانییژی ئە ژێر کاریگەری ئەدەبی فارسی و عەرەبیدا. پرسیاریک دیتە ئاراوه، ئەویش ئەو یە، کە ئەم زاراوە بۆ چ عەرەبییەکی بەکارهاتوو؟ وە لāmەکی، ئە شیعری کلاسیکیدا وشەیی عەرەبی بە تاییەتی ئە شیعری شاعیرە کلاسیکییەکانی کوردستانی باشوورد* زۆر بە کار هاتوو، چونکە زۆری شاعیرە کلاسیکییەکانمان مەلا و خۆینەواری ناینی بوونە.

ئەم کارەمدا هەستاوم بە شیکردنەوهی دێرە شیعرییەکان بە بۆچوونی خۆم، شیعری زیاتر لە لیکدانەوهیەکی هەندەگرتی، چونکە پەییوەندی بە سۆز و سروشتی شاعیرەوه هەییە، یان وەکو خۆی لیکدانەوهکەم گواستوو تەوه، یان دەستکارییەکم کردوو، لیکدانەوهکەم رەخنە نامیزە، واتە: لایەنی رەخنەیی بەکارهاتوو و رەخنە ییشم قەبوونە، واتە هەردوو رییازی شیکاری و رەخنەیی گرتۆتە بەر.

ماوەتەوه بیلیم، کە شاعیرانی کلاسیکی کورد، مافی فراوانی خۆیان داوتی، کونج نەماوه ئەم پانتاییە پەبیان پینە بردی. هیوادارم جوونە یەکم ئەم باسەدا دروستکردیبت.

* ئەمە ئەو ناکە یە نیت ئە هۆنراوەی شاعیرانی باکوری کوردستاندا بە کارنە هاتوو (تۆیژەر)

لیکدانه‌وی وشه‌ی ره‌قیب له بووی فه‌ره‌نگی ، زمانیه‌وه ، به‌کاره‌ینانی وه‌گوزاراه.

وشه‌ی (ره‌قیب) له بووی زمانه‌وانییه‌وه ، عه‌ره‌بییه ، ناوه‌ئناوه له شیوگی زیاده‌ره‌ویدایه (صیغه مبالغه) ، (راقب) که ناوی بکه‌ره ، فرمانه‌که‌ی (راقب) یه و سیانییه ، له‌سه‌ر کیشی (فعل) یه ، به‌زیادکراویش (مزید) یش هاتوو، که (راقب) یه ، چاوگه‌که‌ی (المراقبه) یه ، که سیانییه ، زیادکراوه‌که‌شی (المراقبه) یه^(۱) به‌ناو و په‌سنی په‌روه‌ردگار هاتوو، به‌شیوگی زیاده‌ره‌وی له‌سه‌ر کیشی (فعل)، که پارێزهر (حافظ) ه و هیچ شتیکی ئی و ن نابیت^(۲) (مرقب) ، له‌سه‌ر کیشی (معقل) یان (مرصد) به واتای شوینی چاودیری کردن (مراقبه) هاتوو^(۳) باسی واتای (ره‌قیب) م له قورئانی پیروزدا له شوینیکی تری له‌م توئیزینه‌وه‌دا کردوو، که به‌مانای چاودیری تیکده‌ری نیوان دندار و دئبه‌ر نه‌هاتوو.

دیاره له وشه‌یه دوجار بووه‌ته خوازه و زاراه له شیعی کلاسیکیدا ، به‌مانای دوژمن ، چاوگێر ، رژد ، به‌مه‌به‌ستی ناژاوه‌نانه‌وه و تیکدانی نیوان دئبه‌ر و دندار، بردنی خوشه‌ویستی له‌نیوان هه‌ردوو جه‌سه‌ردا به‌ناقاریکی تراژیدیدا، که له هونراوه کلاسیکیه‌ کۆنه کوردیه‌کاندا به‌م واتا و مه‌به‌سته هاتوو ، نمونه‌ی تیر و ته‌سه‌ له‌م ره‌وه‌وه له دیوانی کۆمه‌لیک شاعیرانی کلاسیکی کورد هیناوه‌ته‌وه.

شاعیره کلاسیکیه کورده‌کان ، کۆکن له‌سه‌ر یه‌ک واتا ، نه‌ویش دوژمنکاری و تیکدانی نیوان و جه‌سودی پی بردن ، چاودیری کردنی به‌ره‌وام به‌مه‌به‌ستی تیکدان و فریودان و مه‌رگه‌سات نانه‌وه له‌نه‌ نجامدا ، له‌نیوان دندار و دئبه‌ردا.

پیناسه و چه‌مکی (ره‌قیب):

تاوه‌کو نیستا پیناسه‌یه‌کی گشتگریی سنووردارم له‌باره‌ی وشه و زاراوه‌ی ره‌قیبه‌وه به‌رچاو نه‌که‌وتوو ، جگه‌ له چه‌ند واتایه‌کی فه‌ره‌نگی ، وه‌کو چاوه‌روان و پارێزهر یان دیاریکردن و نیشان کردنی شتیکی به‌چاو له روانگه‌یه‌که‌وه ، یان چاودیریگه‌یه‌که‌وه (المراقب) خوی له‌خویدا ناوه‌ئناویکی چوینراوه ، له‌سه‌ر کیشی (فعل) ه ، به‌واتای (بکه‌ر) ، چونکه ناوه‌ئناو ده‌بیته بکه‌ر ، له‌م وشه‌یه‌یه‌کیکه‌ له ناوه‌کانی په‌روه‌ردگار، ناوه‌ئناویشه زیاتر له‌قورئانی پیروزدا به‌واتاکانی چاودیر ، پارێزهر ، خو پارێز ، پاسه‌وان ، سه‌ره‌رشت هاتوو.

ره‌قیب له‌ده‌رووناسیدا ، واتای هیزیکی ده‌روونییه له بی‌ناکایی و نه‌ستدا ، به‌رپرسه له چاودیری، جوهره‌کانی ره‌قیب

سیان:

۱- چاودیری خودی، (خودی که‌سه‌که) ۲- چاودیری ده‌روه (کۆمه‌لگا) ۳- چاودیری (سه‌رکرده)، له‌م جوهره له چه‌مکی هاوبه‌شی سه‌رۆک و لیپرسراو له هه‌لگرتنی به‌رپرسیتی سه‌چاوه‌ی گرتوو. (۴)، (۵)، (۶)، (۷) وه به‌شیوه‌یه‌کی تر ده‌توانم بلیم له‌وه پیناسه و چه‌مکانه وه‌کو گشتی و میتۆد خراوه‌روو، به‌لام نه‌وه‌ی ئیمه مه‌به‌ستمانه له‌م توئیزینه‌وه‌دا، پیناسه و چه‌مکی ره‌قیب له‌شیعی کلاسیکیدا به‌ه‌زینین (توظیف) ی بکه‌ین، ره‌قیب له شیعی کلاسیکی وویژدانی کوردیدا ، له‌وه‌سه‌یه، که جه‌سه‌ری سییه‌مه له‌جیهانی خوشه‌ویستیدا، که‌سیکی نیگه‌تیسه ، تیکده‌ره ، دوژمنه ، ناهیلایت خوشه‌ویستی نامانه‌جه مرۆقایه‌تییه‌کانی بیپکیت ، سه‌ر بگریت ، که په‌یامیکی به‌رزی مرۆقایه‌تییه ، که مرۆقه‌کان له‌هه‌ردوو ره‌گه‌ز له پرۆسه‌یه‌کی بیگه‌ردی مرۆقایه‌تی به‌یه‌که‌ ده‌گه‌یه‌نیت ، شاعیرانی کلاسیکی کورد ، زۆر سکالا ، گازنده ، دووره په‌ریزییان له ره‌قیب کردوو و گرتوو، زۆر خه‌میان بو دندار و دئبه‌ر خواروووه ، ره‌قیب له شیعی کلاسیکی دا له نه‌رکی سه‌ره‌کی خوی لای داوه، که چاوه‌روانه ، پارێزهر ، چاودیری بواره جیاجیاکانه ، لیله‌دا بووه‌ته خوازه و زاراه ، بوئه‌وه مه‌به‌ستانه‌ی له‌سه‌روه له‌مه‌زاندنی وشه‌ی ره‌قیب باسما کرد.

زۆره‌ری زۆری شاعیرانی کلاسیکی کورد له‌م زاراوه‌یان به‌کاره‌یناوه، که زۆر گرنگه ، گه‌لیک زاراوه‌ی هاوواتای خوی هه‌یه ، وه‌کو (نه‌غیار، بیگانه ، ناحه‌ز، سه‌گ، ... هتد) که چه‌مکی نیگه‌تیسه هه‌یه.

رهه ندهكانى ره قىب له بووى (سايكۆلۆجى، كۆمه لايه تى، كه سىتى)

ره قىب به واتا زاراوه ييه كه يه وه ، له شيعرى كلاسيكدا نه وكه سه يه ، كه هه ول دهدات شيرازى خوشه ويستى له ميانى دندارو دلبهر تيكيدات ، قه لاو شووره و گوئشه نى خوشه ويستى برووخى ئىت و وشك كاته وه ، دوژمنكارى يه كه ، بى بنه ماو بى هو ! ته نها له روانگه ي دهروونى كى نه خوش و تيكدهرو شه رخواز و تاريك و دژه مرؤف دهروانى ته جيھانى خوشه ويستى ، كه نامه ي خوايه بۆ يېغه مبه ران وهكو نه حمه د هه ردى ده ئىت : خوشه ويستى وا كه نامه ي خوايه بۆ يېغه مبه ران — به رزو ناسك، وهك هه ناسه ي پر گولاوى دولبه ران(ديوانى رازى ته نيايى ، چ ۲، ل ۶۸) .

ره قىب، كه سايه تى يه كه ، دوور له مرؤفايه تى و په يامه كه ي ترازاندى هه ر دوو جه مسه رى خوشه ويستى يه ، كه دندارو دلبه ره ، تيكدان و شىواندى پيوه ندى كۆمه لايه تى يه له نيو كۆمه لگه دا ، هه ول دهدات نه و پيوه ندى يه بېچر ئىت و ناكامى كى تراژىدى ، له و خوشه ويستى يه كه ويته وه ، كه به يه ك نه كه گه يشتن و خوكوشتنى دلبه ر يان دندار يان هه ردووكيانه ، نموونه مان بۆ نهم مه به سته ، داستانى خوشه ويستى مه م و زينه ، كه به كرى مه رگه ور، رۆلى ره قىبى له نيوانى اندا بينى، واى كرد نه گه نه ناكام و به مردنى هه ردووكيان كۆتايى نه و داستانه بيت ، چونكه ره قىب كه سىكى دژ به خوشه ويستى و كۆمه له شيرازى تيك دهدات و دهروونى نه خوشى به وه چاره سه ر ده كات . دژ به پرؤسه ي خوشه ويستى يه ، چاوديره ، به لام چاوديرى كى تيكدهر، نهك ريگه ر . هه رچه نده خوشه ويستى به نه ينى نه نجام بدريت، ره قىب سؤراخى ده كات ، چونكه مه به سىتى نه و گوئشه نه وشك كاته وه . سه ره داوى ده ست بكه ويىت ، له په نه اندا كارى خوى بكات ، مامؤستا برايم نه حمه د هه رچه نده مه به سىتى راميارى بووه ، له ترسى ره قىبدا، دلى ، كه نه ينى يه كانى و يادگار يه كانى تيدا هه لگرتووه ، ده يكاته گۆرى كى خامؤش، ده ئىت: له به ر چاوى به د له ترسى به دكار - دل خوم نه كه مه گۆرى يادگار

وزاراوه ي (به د) يه كى كه له ناو نيشانه كانى ره قىب هه روه ها (دوژمن ، سه گى نيهان گير، رژد، به د، ... هتد) ، له هه ر سى ره ه ندى كه سى ، دهروونى ، كۆمه لايه تى نيگه تيشه ، له ساراى خوشه ويستى ، كه سىكى نه فره ت ليكراوه ، نه ندامى كى نامۆيه ، ره مزو هيمام شه رو تيكدانه ، چينه رى تووى ليكدابرا نه ، به گژ يه كدا چوونى خوشه ويستانه ، واسواسه و شه يتانه .

رهه ندى ره قىب لاي نالى (۱۷۹۷-۱۸۵۷)

هه تا تۆم ناشنا بوويت ناشنا بووم

نه ميستا موو به موو نه غياره بى تو^(۸)

اغيار — كۆي (غه يره) ، واته بيگانه . ده كرى ، بخريته خانه ي ره قىب و به دكار و تيكدهر،

قه صدى يارىته له كن به زمى ره قىب

يارى من! خوت مه كه به د خوو به عه به پ^(۹)

گوايه به راستت نيبه ، يارى نه كه ي، كه نه گه ل به دكاردا را نه بويرى ، رووى خوشى نه ده يتى، نه ي دؤستى خوشه ويستم، له خورايى خوت خراب مه كه ، به دكار بۆ نه وه ناشى به هيج شيوه يه ك رووى به ديتى.

ره قىب و مودده عى هه ردوو له خه ودان

هه تا چهن سه عاتى كى دى نه ما باس^(۱۰)

هه ر له حقه ده ئيم من سه گى ده رگام و ره قىبش

ديته سه ر و چاوم كه منيش سه گ مه گه سىكم!^(۱۱)

ليرمدا ره قىبى به ميشه سه گانه چواندوو.

سهگ مهگهسه: مېشه سهگانه، نهو مېشه ي به سر و چاوی سهگهوه نه نووسی.
من هه مېشه نه ئیم، سهگی بهردهرگای یارم، به دکاریش دیتنه ویزهه و نه کۆلم نابیتتهوه، نه ئی تو سهگی بهردهرگای
یاری، مېشه مېشه سهگانه، دیم به سهرو چاوتتهوه نه نیشمهوه، بهرت ئی نه گرم، ناهیل چاوت به یار بکهوی.

رهقیقی تهن و، ریقته تی دل، رو قبه تی گاعه ت

مه خصوصی رهقیب بو له منی خهسته رقی بوو! (۱۳)

تهن: نهش، ریقته ت / ناسکی، رو قبه ت: گهردن

بورده باریی نهش و بهرگه گرتنی و نامادهیی بو هه لگرتنی هه ر باری بدری به کۆلیاو، ناسکی دل و ملکه چی و به گویی
کردنی هه رچی بویستری، هه مووی له مندا کۆ بوتهوه، نیتر نازانم به دکار بوچی نه ناو هه موو دئاراندا به تاییه تی رقی له
منی خهسته بوو!؟

دهچی بو لای رهقیب، خوشه، وه ئی نهو داغه کوشتومی

له کن نهو چه نده مه جوره، له لای من چه نده مه غروره! (۱۳)

قهید ناکا، ناخوش نییه یار نه چی بو لای به دکار و سه ری ئی نه دا، ئاره زوی خویه تی، به لام من داخی نهوه کوشتومی
کهوا چه ند لای نهو ناچارو مه جبووره مل که چه، وه ک بلیی نه م ئاتاجی نهو بی، که چی نه گهر جاریک بیتته لای من، زور له
خوی باییه، ئووتبه رزیم به سه ردا دهکا!

به شه ر هاتن رهقیب و موددهعی، من خوشی خوشیمه

که ده عوایه، له هه ر لایه بکوژی سوودی نیسلامه (۱۴)

موددهعی: نهوی له خویهوه ئیدیعای خوشه ویستی یار نه کاو به درو خوی بیا هه ئه واسی.

ده عوا: هه را.

واته: به دکاری ناحهزو خو هه ئیه سینهری درۆن بوو به شه ریان له سه ر خوشه ویستی یار، که یاریش له راستی دا هیجیانی
خوش ناوی و یاری ئیمه یه.

من خوشی خوشیمه کهوا نهوان هه ردووکیان له ناو خویانا هه رایانه، هه رکامیان بکوژی سوودی ئیمه یه، که دئاری
راستین، چونکه وه ک چۆن دوو کافر له به یین خویانا بیی به هه رایان، سوودی نیسلامه، نه بهر نهوه، که هه رکامیان له ناو
بچی، بهش به حائی نیسلام کافری که م بووه تهوه، به گزیه کدا چوونی نه مانه یش سوودی ئیمه یه. رهقیب، که دوژمنیکی
خوړسک و نه زه نییه له نایینی خوشه ویستیدا و موددهعی، واته: ده عوا چی له سه ر خوشه ویستی ئیمه، که نه مه یش سه ر یاره و
دوژمنیکی که یه هاتووه ته شه ر له سه ر خوشه ویستی، ئیمه هه رییه که و خوی له م دوژمنکارییه به چه قدار ده زانی و ده یه ویت
دوژمنایه تییه که قوړخ کات، نه مه زیانی نهوانه و سوودی ئیمه یه، بویه زور خوشحالم به م شه ره. هه رکامیان بکوژین له م
جهنگه دا سوودی ئیمه یه.

نه م دۆخه ی چواندوو به جهنگ هاتنی دوو کافر به کوژانی هه ردووکیان نیسلام سوود مه ند ده بیت. جیگه ی وه بیر
هینانه وه یه کاتی پېشمه رگه و دژه شوړش به جهنگ ده هاتن، ده سه لات واتا: دوژمن به خوشی ده هات و ئاگری نهو جهنگه ی
خوش ده کرد و نه دووره وه ته ماشای ده کرد. چونکه له قازا نجی نهو ته واو ده بوو، لی ره دا سیفه تی کۆ دراوه ته نالی.

وه حشییه ئیمان له بهر گهغه ی رهقیبی سهگ صیغه ت

راسته هه ر ژی روچی، بو وه سواسه، شه یگانی هه یه (۱۵)

وه حشی: دووره په ریز و که نار گپرو دوور له ئاوه دانی و خه ته رناک و تر سینهر، گهغه: تانه و ئومه. ژی روح: گیان له بهر،
وه سواسه: وه سوه سه، خوتوره ی دل.

واتە : یار لە ترسی لۆمەو سەرزەنشتی بەدکار لێمان تارو تەرایەو خۆی ناداتە قەرەمان و ناکەوێتە رەت، بەئێ دياره هەر مەروێهێک نەهەرمەنێکی* هەبە دوو دئی و دئە خورپە نەخاتە دئیهەووە نەیتزسینێ و بەدکاریش بەش بە حائی یار نەو نەهەرمەنەبە.

هەرچی مەحبوبیان دەکەن خۆشە، بەلام داخی رەقیب

دەمکوژی، گەرحی مری، هەرەهێک کەری بیگارییه^(۱۶)

واتا: ئە دۆنیای خۆشەوێستیدا زیاتر دئبەر بەنازو بە دوور کەوتنەووە بە نەدواندنی دئدارو... هتەد، نازاری دئدار دەدات. وەکو نیشی خۆشەوێستی، تام و چێژی خۆشەوێستی، دئدار پێی خۆشە، بەلام داخی رەقیب سەختە، نازاری زۆر بە سوێیه، چونکە ئە هاوکێشە کەدا نییه، تەنها دۆژمنکارییهکی رووتەو بی هویه، شیوهی نەمینی، کە وەه کەری بیگارییه، بارەکە بە نارەحەت دەگۆزیتەووە، خاوەنەکە ی زۆر نازار دەدات.

تەلوینی رەقیب چ بەیان کەم بە (مەقامات)

مەشهورە هیکایاتی (ئەبو زەیدی سوروجی)^(۱۷)*

واتا: بەیانی ئەم فرە رەنگە ناکریت، مەگەر تەنها رەقیب بە (ئەبو زەیدی سوروجی) بچوینریت، کە ئە مەقاماتدا باسی هاتوووە. ئەوێ بەوردی ئەم چیرۆکانە (ابو زید)ی خویندبیتەووە، نیتز تئ دەگات رەقیب چیه. ئیمامی عەلی (خ) ئە باسی مروقی هەلبازو فرە رەنگدا دەئیت: (ولا خیر فی ودا امرئ متلون... إنا الریح مالت مال حیب تمیل)^(۱۸). واتا: (هیچ خیرێک نییه ئە خۆشەوێستنی مروقی فرە رەنگدا، چونکە با چۆن هەلکات نەویش بە گۆیرە ی ئەو هەلکەردنە وەردەچەرخێ).

وەکو دوودی سیاهە ناھی "نالی" و ئەم رەقیبانە

لەسەر تاپێ ئە بەرگی مەرگ و ماتەم ناوہ زولفەینی^(۱۹)

واتا: نالی ئەم بەیتەدا دوو شتی بەرامبەر یەک چواندوووە ئە رەنگدا یەکن، بەلام ئە ناوەرۆکدا جیاوازی، یەکیکیان هەناسە ی خەم و خەفەتی خۆشەوێستی، کە رەقیب و دئبەرەکە ی هۆکارن و چواندووێتە بە دوو کە ئی رەش. کە چی دئبەرەکە ی بە راناوی لکاوی کەسی سیبەمی تاک (ی) ناوی دەبا، رەقیب ناسا خەمی زیاد کردوووە، بە رەشکردنی هەردوو زولفی، کە جیی وروژاندنی دئدار چ بە رەشکردنی چ بە شیواندنی. ئەم رەنگە رەشە ی هەردوو زولفی یاری، بە رەنگی رەشی پۆشاکێ ماتەمین و بە رەنگی بەرگی مەرگ چواندوووە. هەرچەندە کفن سبیه، بەلام هۆکاری پۆشینی رەشە، هەرەهێک رەنگی رەش وایە. لێرەدا نالی رەقیب و دئبەری دەخاتە یەک خانەووە رەقیب وەکو دۆژمن و دئداریش بە دوور ئە بەزەیی، واتە ستم کار دەزانی.

شەوی هێجرو بەقنای عومری رەقیبم

خودا گە ی بی، خودا گە ی بی، خوا گە ی^(۲۰)

واتا: هجر: بەجی هیشتنی شونینیک یا کەسێک، کە زیاتر دئدارو دئبەر دەگرتەووە، دیاردەبەکە ئە دۆنیای خۆشەوێستیدا روو ئەدات و زیاتر ئەلای دئبەرەو دەبیت، ئە شیعری کلاسیکی ئەو وشەو زاراوێه بەکار هاتوووە بۆتە ناوی مەقامیکێ کوردی ئە شەوانی تەنیای دئداردا زیاتر زەقەو کاریگەری هەبە، چونکە ژبانی روژ بە شەو کۆچ دەکات.

شاعیر (هجر) هەکە ی بەرامبەر کردۆتەووە بە مانەووە درێژە ی تەمەنی رەقیب. واتە دۆژمن. ئەم دوو دیاردەبە دژوارترین دیاردەبە لای دئدار، بۆیە نالی بە دووپاتکردنەووە، کە ئە زانستی رەوانبێژی دا (تکرار) ی پێ دەئین، داوا ئە خودا دەکات، کە وەکو چۆن مردوو بە کفن دەپێچنەووە ناوہا ئەم دوو دیاردەبە ئە ناو ببات. دیارە بابەتی دووپاتکردنەووە ی شیعەرەکان ئەلای نالی چەند بارە بوو تەووە.

* ئە نایینی زەردەشت دا بە خۆی شەر و تاریکی ناسراو بە پێچەوانە ی ناھورا مەزدا، کە بە خۆی خیر و رووناکی ناسراو

رهقیب له دیوانی (مه حوی) 1د

* (۱۸۳۰ - ۱۹۰۴)

له عوششاق و رهقیب نهو شوخه چاوی لوگنی وهرگپرا

که ناسک نادهمی یا سهگ ببینی، غهیری سل چیکا^(۲۱)

مه حوی لهم بهیته دا دئبه ره که ی به ناسک و، دئدارانی به ناده میزادو، به دکاری واته رهقیب به سهگ شوبهاندوو، له روی رهوانبیزییه وه بهیته که پیچه وانه و کردنه وهی (له ف و نه شری) شیواوی تیا به.

مژدیکی چهنده خوشه رهقیبی ملی شکا

عهی بی فه قهگ نه وه ندهیه یارم دئی شکا^(۲۲)

واته: مژدهیه کی زور خوشه بو دئبه، کهوا به دکاری نیوان نهو و یار ملی شکاندو روئی، نه گهر لهم مل شکانه ی به دکار عهییکی هه بی ههر نه وهیه کهوا یار دئی شکاوه و خه فه تبار بووه، چونکه که سیک لای رویشتوو، که پیوه ندهیه کی پیوه بووه، که به دکاری به که یه، له لایه کی که شه وه مه به ست له دئشکان نه وه ته، یار دل رهقیبه که ی جارن و ئاره زووی ئازاردانی نه ماوه ریگای داو چاویان پی بکه وی و به تۆزی به ریپی چاویان بریزن وه که له بهیتی دووه مده دهیلی...

یان ده توانین بهم شیوهیه لیکی بدهینه وه: مژدهیه کی زور خوشه، که رهقیبی دئبه رم له ناو چوو، به لام خهوشی لهم له ناو چوو نه نه وهیه لایه نیکی رهوتی خوشه ویستی، که رهقیبه له ناو چوو، که مایه ی نیشی خوشه ویستی به، به مه یارم دئی شکاوه و خه فه تبار.

رهقیبت ده رکه، لهم به رده رکه پاکه بیس نه کا، فه رمووی:

که بهم به رقا بیبه لازم سهگیکی وایه، بو بروا!^(۲۳)

له خاکی پاکی نهو به رده رکه دا گه وزا رهقیب، نامان

دهری که، حه یفه گوور ناسن خه سارهت دا له نیکی سرت^(۲۴)

گوور ناسن: ناسنه کوته و ژهنگ هه لاوردوو خلتته ی بهر کووره ی ناسنگه ر.

نیکی سیر: کیمیا گه رانی کۆن به مایه یه کیان و توه مایه ی بی نرخی پی کراوه به مایه ی به نرخی، وه کو جیوه به زیوو مس به زپ، که مایه ی وا هیشتا نه دۆزرا وه ته وه. خاکی به رده رکه ی چواندوو به نیکی سیر و رهقیبی به گوور ناسن.

واته: به دکار له خاکی به رده رگای مائی یاردا گه وزا، ده ستم دامینت ئازیز به دکار وه که ناسنه کوته و خاکی به رده رگای تۆیش، وه که نیکی سیر وایه، حه یفه نیکی سیریکی وه ها گران به ها بدری له ناسنه کوته یه کی وا ناچیزو بی بایه خ... ده سا دهری که و دووری خه ره وه با نهو سه ره به رزییه ی ده سگیر نه بی.

له حینی بوونی رهقیبا وتم: که حه یفه جنیو

وتی: چ حه یفه دئی نهو سه گه ش بی با خوش^(۲۵)

واته: به یارم وت کاتی، که به دکار دیار بی جنیوم مه ده ری، با نهو گوئی لی نه بی، نه ویش له وه لامدا وتی: حه یفت نه کرد نه ی نابی تۆزی دئی نهو سه گه ش خوش بکه م، ههر نه وه ی به رده رکه ویت.

رهقیبه له عنه تی، عاشق ده که ی ره جم

* له میژوو ی نه ده بی کوردی علاه الدین سجادی، چاپی یه که م، ۱۹۵۲، ل ۲۲۸، نه م میژوو ی بو داناه.

له باتیی سهگ دهكهی شییری سهمه ندۆك^(٢٦)

سهمه ندۆك: به په نند کراو

واته: مه حوی رووی دهمی دهکاته رهقیب و دهئیت: هه ی له بهزهیی خوا به دوور و نه فرهت لیکراو، عاشقی وهکو من بهرده باران دهکهی یان له پاشهمله ناوی خراپه دههئیت. من شیرم، که چی دهتهوئیت بهکه یته په نند، نهوهی توشایانی سهگه، نهک شیر، شتیکی په سه نند لیره دا ههیه نهویش (محوی) رهقیب هاوشانی سهگ دهکات و خوی به هاوشانی شیر.

غوروری حوسنه فیرعهونی به تۆ دا

رهقیبی سهگ به چی بوو بوو به هامان^(٢٧)

هامان: وهزیری فیرعهونی سهردهمی هه زهتی موسا.

واتا: نهی یاری نازدار، نهوه تۆ به هه رهنگ بههوی جوانیتهوه خۆت لی بایی بووه، خۆت کردوو به فیرعهون، به لام نهی رهقیبی به دکاری نامهرد به چی دهنازی، بههوی چیهوه و نه بهر چی خۆی کردوو به وهزیری تۆ؟

به غهیرهز شوکر، نهگه شهکوه له جهوری تۆ بی، سپلهم

وتی: حاشا، دهزانم نه رهقیبهم فیتنه هه ئهسه^(٢٨)

سپله: هیچ نه بهرچاو نه بوو.

مه حوی رووی دهمی دهکاته دئبه رهکهی و دهئیت: هه رهچهنده ستهم لی دهکهی، به لام غهیری سوپاس کردن هیچ شتیکی ترم نییه وهکو سکالا، دئبه ره وهلامی دههاتهوه دهئیت: حاشا من هیچ جهوریکم بهرام بهرت نییه، نهوه رهقیبه، درۆی دهست هه ئهسه دهباو دههینی، فیتنه یی، دهکات ههردووکیان پاکانه بو خوشه ویستییهکی پاک دهکن.

(حقاً) له رهقیب نهو بهرو دهرگانه هه رامه

نهو دیوه، که نه ته ختی سوله یمانه هه رامه^(٢٩)

مه بهستی نهوهیه: رهقیبی به دکار وهک دیوو بهردهرگای یاریش وهک ته ختی هه زهتی سوله یمان وایه، هه زهتی سوله یمانیش دیو و درنجی هه موو به ستبووهو، له بهر نهوه دروست نییه به دکار ریی بکهوئته بهردهرگای مائی یار.

وا دل به داغم نهز له رهقیب، نه ره سهری بړن

بو نه کلی له حمی نهو سهگه من ده بهمه هه ئه لی^(٣٠)

مه حوی لهم دیره شیعهردا نهوه ننده داغدار رهقیبه چواندوئیتی به سهگ مه رجی نهوه داده نی، گه رهقیب سهر بېرن، نهه حسابی سهگی بو دهکات، گۆشته که ی به پیی ناینزای نیمامی هه ئه لی (نه حمه دی کوری هه ئه لی) هه لال دهکات و ده یخوات. هه رهچهنده به قسه گۆشتی سهگ له لای مالیکیه کان (ناینزای مالکی - مالک بن انس) هه لاله جگه له دهمی، نهک لای نیمامی هه ئه لی.

رهقیب نه ئه تته نیمشه و شهق دهبا، جانانه نیواره

به عوششافی تهقه ببول دا له باتیی سهده دوعا جوینی^(٣١)

تهقه ببولدا: په سه نندی کرد

واته: دیاره به دکار نه مشه و له داخا لهت دهبی، چونکه نیواره ی رابووردوو، یار له باتی سهده نزای خیر که دئداره کان بویان کرد، لوتقی هه رموو، جینیویکی پی به خشین. (دیاره لای دئدار جینیوی دئبه ره هه رهزهیی وناز و ناسکییه. تویژهر)

په کی تیدا رهقیب نهو شوخه کوشتنی که لی پرسی

نیراهی کاری خیر نه ئه تته شهیتانی له فهک دهوی^(٣٢)

فهک: هه ئه شاندهوه، لیکر دئهوه.

واته: كه نهو شوخه نازداره باسی كوشتنمی له رهقیبی بهدكار پرسی، كه ناخو مهسله حهت وایه بهكوژن یان نه، نهو پهکی پی داو نهیهشت خواسته که ی بهینیتته دی، دیاره هه میسه شهیتانی له عین له هه ئوه شانده وهی نیازی کاری خیر ددهوی و دهوی بهکۆسپ و تهگهره له رییدا، رهقیبی به شهیتان چواندوه.

بهشی فارسی

چرا – پرسیدمش – بر عاشق ایبار رقیبت، گفت
فچیلت میدهم بر شیر من بوزینه خودرا^(۳۳)

قد تو عمر درازاست و هکه پیش رقیب
نشسته ای و مرانیم عمر کم شده است^(۳۴)

بهژنی تو له بهزیدا، وهکو ته مه نیکی دریزه، كه له پیش رهقیبدا دانیشتبوی، دریزی بهژن و بالات هاته نیوه، وهکو نهوه وایه ته مهنت كه كاتهوه و بچووكو بوویت، چونكه ته مهن و بالا لیهدا بهیهك چوینراون، نیمهش نهوه مان بینی، ته مه نمان هاته نیوه!

ای دل مگو رقیب برا حوال من گریست
مگو بحالی آدم ما اهریمن گریست^(۳۵)

واته: نهی دل مه ئی (رقیب) بو باروحالی من گریا، مه ئی نه هریمه ن، كه ناوه بو شهیتان و خوی شهر و تاریکی به حالی ناده ممان گریا. لیهدا مه حوی (رقیب) به (نه هریمه ن) ده چوینی نایا خوی شهر، كه له ناینزای زه ردهشت دا هاتوه بو حالی ناده میزاد دهگریت و بهزهیی پیدا دیتته وه؟!.

زین جور کافری چو رقیبش بمن گریست
عشق التجا ببارگه حسن برد تاك^(۳۶)

واته: بهم شیوه کافری وهکو رهقیبی بو من گریا، عه شق جولاو په نای به باره گای جوانی برد.

از رقیب احوال (محو) را پرسید آن پری*
میکنند بادبو بچپ از (گلشن راز)، العیاذ^(۳۷)

له رهقیب هه وائی (مه حوی) پرسیت، خوی نه کاته په ری، كه وهکو فریشته وان، به لام رهقیب دیوه، دیوو باسی گوئزای راز و نیازی خوشه ویستیان! په نامان به خوا نه یه که وه دوورن. مه حوی له گروی خوشه ویستانه.

هر سهگ کوی تو دارند شکوه فگمیر
تو رقیب سهگ از آنها نشماری هرگز^(۳۸)

هر سهگی پسه وانی مه جلیس و پیشگاهی تو بیت، نهوه شکومه ندی (فگمیر) هه یه که سهگی (اصحاب الکهف) – یارانێ که ورگه. تو رهقیبی سهگ ئاسا هه رگیز له ریزی نه وان دامه نی... به لکو هه میسه که متر پروانه پینیدا.

ره‌قیب له‌لای (حه‌مدی ١٨٧٨ - ١٩٣٦م)

تییینی :هه‌ندیک دێره شیعی هه‌یه، روونه، بیویستی به‌لیکدانه‌وه نییه، هه‌ندیکیشی قورسن و بییری فه‌لسه‌فی تی‌دایه، بۆم ئیک نه‌درایه‌وه به‌لام هه‌مووم تۆمارکردوون.

چ په‌روامه ره‌قیبانت نه‌گهر فیرعه‌ون و هاما‌ن

که‌لیمه عاشقی پیرت که‌ نایه سه‌رعه‌صا ده‌ستی^(٣٩)

په‌روا: باک.

ره‌قیب: دوژمنی عاشق و مه‌عشوق، که‌ لیم ئاماژه‌یه بۆ هه‌زه‌تی موسا، پیر: ماموستا و یاریده‌ده‌ر.

گهر ره‌قابه‌ت مانعی نه‌م قه‌ومه نه‌بوایه به‌یان

ده‌وله‌تی بوو سه‌ریه‌خۆ نه‌سبابی هه‌شتا دیاره‌ کورد^(٤٠)

واتا دوژمن نه‌یهه‌شتوووه کورد بیی به‌ده‌وله‌تی سه‌ریه‌خۆ. هه‌روه‌ها ناهیلی دێبه‌ر و دێدار بگه‌نه‌ یه‌ک

ته‌عه‌ججوب مام ره‌قیب نه‌م حالته‌ته‌ بۆچی له‌ داخا مرد

که‌سینه‌ی ریشمی به‌و تیغی نازه‌ی نه‌نجن نه‌نجن کرد^(٤١)

ره‌قیب هه‌میشه هه‌ول و کوششی و ئاواتی نه‌وه‌یه، که‌ ده‌وله‌تی خۆشه‌ویستی له‌ناو بچیت به‌ له‌ناو چوونی هه‌ردوو جه‌مسهری خۆشه‌ویستی، که‌ دێبه‌ر و دێدارن، یان یه‌کیکیان یان تیکچوونی به‌نیان. به‌مه سه‌رکه‌وتن به‌ده‌ست ده‌هینیت. به‌لام ئیره‌دا هه‌مدی وینه‌که‌ی هه‌نگه‌ران‌دوووه‌ته‌وه سه‌ری سوڤ ده‌مینیت، نه‌ویش نه‌وه‌یه که‌ دێبه‌ر به‌ تیغی (شیر، خه‌نجه‌ر،) سینه‌ی برینداری پاره‌پاره و چاک چاک کرد، ده‌بوایه نه‌شنه‌ی به‌ ئاوات گه‌یشتن بیگرتایه، که‌چی له‌ داخا مرد! نه‌م حالته‌ته‌ به‌ ده‌ره‌ له‌ (استپناو). هه‌مدی نه‌م جووره‌ وینا کردنه‌ی هه‌یه. دیاره هه‌مدی به‌و حالته‌شه‌وه ما و نه‌مرد، چونکه‌ باسی ده‌کات، ره‌قیب نه‌گه‌یشت به‌ ئاوات و مرد.

ره‌قیب و ناحه‌زت مه‌سرور و خه‌ندان

ره‌قیق و دوستانت مات و هه‌یران^(٤٢)

باز ره‌قیب ده‌ستی به‌ فیشال کرده‌وه وه‌ک با‌ی غه‌چه‌ب

بۆیه‌ وا نه‌مشه‌وه له‌ به‌زمیا چرای من ناگه‌ری^(٤٣)

به‌یتی دووهم شیعی (کوردی) یه، (حه‌مدی تخمبسی له‌سه‌ر کردوووه)

نه‌شری شه‌وقی نه‌و ره‌قیبه‌ روو ره‌شانه‌ی تۆیه‌ گهر

نه‌م جیهانه‌ وه‌ک دئی من پر له‌ قۆلمه‌تی شه‌وی^(٤٤)

نه‌شر: بلاوکر نه‌وه، ره‌قیب: دوژمن

واته: نه‌م دونیایه‌ که‌وا تاریک بووه‌ که‌ بیی ده‌ئین: شه‌و له‌ ره‌شی نه‌و دوژمنانه‌ی تۆیه.

من نامه‌وی ره‌قیب نه‌بوو جه‌هلی له‌عنه‌تی

ناچیته‌ دئه‌وه‌ فه‌نه‌کیش گهر بکا نیدا نیدا^(٤٥)

نداء، نداء: یه‌که‌میان بۆ بانگ کردن، دووهمیان بۆ دنیایی و دوو پاتکردنه‌وه‌یه. ئیره‌دا ره‌قیبی به‌ (أبوجهل) چواندوووه، که‌ مامی پیغه‌مبه‌ر (د.خ) و دوژمنی سه‌رسه‌ختی بووه.

ره‌قیب گهر عه‌قلی ببوایه نه‌که‌وته‌ شوینی نه‌و شوخه

نه‌گه‌یه‌ روتبه‌ی ئینسانی، نه‌گه‌ل یاران له‌ به‌ر غارا^(٤٦)

دياره ناماژيه بو هاورپياني پيغه مبهرا (د.خ) له کاتي کۆچکردنيدا له مه کهوه بو مه دينه ، زياتر مه به ستي نه بو به کري سديقه (خ.ر). ده ئيت ده بوايه (ره قيب)، له گه ل دبه ردا هه مان رفتاري کردبا ، بو نه وه ي بگاته پايه ي مرؤ قايه تي بالا ، به لام سروشتي ره قيب له گه ل نه و پايه دا ريکناکه و ئيت.

نادهم که بری نرخی به ههشت بۆچی ره قيب
نه و قاييه جه ننه ت بو و ده کو کهر به جه وي دا^(٤٧)

گوئشه ني حوسني به ته حريكي ره قيب پوشي که يار
کافر م، بۆچی وتم قايي هه شتم لي ژه نا^(٤٨)

ژه نان : داخستن. و اتا : گوئشه ن خوازراوه بو به هه شت، چونکه له نيوه ديڤي دووم باسي قايي هه شتم ده کات ، که لي ي داخراوه ، يه کيکه له ده رگا کاني به هه شت ، جواني روو خساري دبه ري چواندوو به گوئشه ني به هه شت.

نازم به جه لال و حيشمه ت ميپلي سوله يمان
وهك ديوه، ره قيب که له ژير حوكمي نگينا^(٤٩)

نازم : ناز نه که م، نگين : نه موستيه ي جه زه تي سوله يمان پيغه مبهرا.
واته : نه نازم و خوم هه ل نه کيشم به گه وري و شکو، وه کو جه زه تي سوله يمان ، که خاوه ن نه موستيه بووه ، هه موو ديوه کاني له ژير ده سلا تي نه و نه موستيه يه دا له زنجير دا بوون. ﴿نگين به واتاي پيرۆزه ي سه ر کلکه وانه و به ماناي به ختيش هاتوو. (تويژهر)﴾.

گه ر به نيسبه ت کرده وه بدرئ جه زاي خويني ره قيب
من ده خوم و هه ر به خوئي چيشتي ده رانم چيژرا^(٥٠)
واتا : گه ر ره قيب به پي ي کرده وه کاني سزا بدريت. من خويني به تامي خوي چه شي خوراك ده خوم.

سه د خورگه ده هاتيه ته ماشاي ره قيب
دويني که په تم کرده و له گه ل سه گ به شه رم دا^(٥١)

واتا که ي روونه .

ناوم نه ما له مورا هه ر ما له دم ره قيبا
ده م سه گ نه که و تووه که س چيکه م له گه ل نه سييا^(٥٢)

مور طغراء (طغه)، و اتا : ناوم هه تا له کاروبارا نه ما، به لام ره قيب هه ر ناوم ديني ، که وه کو سه گ وايه ته نه ا ناوي من له ده مي نه و دا ما وه ته وه، نه مه به ش و به ختي منه به ته نه ا!

هه رگيز خوا نه بينم، دايم خوا بينم
ئولفه ت له گه ل ره قيبا کولفه ت له گه ل جه بييا^(٥٣)

کولفه ت : کلفه ت، و اتا باري خي زاني له گه ل دبه ردا، که خي زانم بي ، چونکه له گه ل (دايم خوا بينم) دا يه که ده گره وه .
به يادي ته رکي مه ستي نازه وه نازي ره قيب خو شه

که فه رو ده و نه تي بائي هوما مان بويه له ق له ق جا^(٥٤)

مه مه دنه ده ستي ره قيب و به کوژن نيوه و خووا

له ت له تم كه ن بهمخه نه بهر نهو سه گانه نه خت و پوخت^(٥٥)

دامه نى هه ئكردوووه بهو بهردهره رازى نيبهه

نهم ره قيبه زور نه قامه هه ئمه تى پزدهر نه بات^(٥٦)

هه ئمه تى پزدهر: نيشاره ته بونازايى و مهردايه تى به چكه شيرانى ناوچه ي پشدر ، كه به رامبه ر نينگليز كردوو يانه ، ماموستا ره قيبه حيلمى له زنجيره ي يادا شته كانيدا نيشاره تى بو نه مه كردوووه .*

له خه ئق و خوا نه ترساي هه رچى مه يلت بوو ره قيب كردت

به سه ، شه رمه ت ببى نه مچا له زولف و ريشى ره ش بوژت^(٥٧)

له دهسته واژه ي: (زولف و ريشى ره ش بوژت) ، ناماژه يه بو هه ردوو ره گه ز (ژن ، پياو) ، كه ره قيب ده كرئيت پياو بيت ، ده كرئيت ژن بيت و ناماژه م بو نه مه سه له كردوووه له پيشا . (تويژهر) . كه سپيئى كه وته ناو زولف و ريشه وه ، كه نيشانه ي كوران بوونه (پيرى و كامل) ، ده بيت مروؤف شيوازى رفته رى بگورئيت به ره و چا كه .

وه كو روسته م كه ديوى كرد به تيغ و زورى بازوو له ت

به شمشيرى زوبان نه يكه م ره قيبى له عنه تى دوو له ت^(٥٨)

مه به ستى له (شمشيرى زوبان) شيعره كانئيتى كه زور بالا ده ست بووه تيبادا .

شيخ ره زاي تائه بانيش ده ئيت:

تو هه ته تيغى ده بان و من هه مه تيغى زوبان

فه رقى نه م دوو تيغه هه ره وه ك ناسمان و ريسمان .*

سه يرى خووبانى له ديوانى حوسن دا كرد ره قيب

پرسى (حه ملى) دولبه رى تو . روتبه كه ي بالا يه بوچ؟ (٥٩)

واتا ره قيب به چاوى رژدى و غه دره وه ته ماشاى جوانانى كرد ، دلبه رى حه ملى له جوانيبا تاك بوو ، دياره خوى پى نه گيرا و به سه رسورمانه وه له حه سوديا پرسيارى له حه ملى كرد .

به چاوى چلكن و تيرى قه چاوه بى له كه ل فكرت

ره قيب چوئى نه كه ي ته رتيب نه مه نده فيتنه يه به ح به ح^(٦٠)

نه بى نه هلى محببه ت ده ربه ده ر بن (حه ملى) تا وه ختى

ره قيب نه م ته خته نه رده ي عالمه نه ي بى له شه شدر ده ر (٦١)

واتا: هه تا ره قيبى دوژمن نه ردى دوو شه شى نه سووتى له هه ئدانى به خت و هاتدا ، دلبه ر و دلدار ده بى ده ربه ده ر بن .

سه ره فراهه ره قيب ببى نا به سه ريا قور به سه ردا كه م

بلييم چى تاج به خشى من نه به خشى نه فسه رى زياتر^(٦٢)

* يادا شت ، كوردستانى عيراق و شوره كانى شيخ محمود ، به شى دوووم ، چاپى دوووم ، چاپخانه ي مه عاريف ، به غذا ، ١٩٥٦ ،

٣٣٧ ل ، ٣٣٨ ل .

* ديوانى شيخ ره زاي تائه بانى ، كوكرده وه و ساغ كردنه وه ي شيخ محملى ، نوميئد ناشنا ، چاپى دوووم ، ده زگاي چاپ و بلاوكرده وه ي نارس ، هه وليئير ، ٢٠٠٣ ، ل ٧٩ .

به ختی کی ناخو پڑابی نه مری دابی بیکوژن

نهم رهقیبه (حهمدی) نه مرؤ هه تقونئ وهك سووسه مار^(٦٣)

دیاره مه بهستی دئبه ره، كه نه مری كوشتنی دئدار ده دابه جوانی و نازه كهی. نه مه نگینیکه گه ورهیه بو دئدار. سووسه مار: به عه ره بی پیی ده ئین: (الچب) - بزنی مژ: ده عبا یه کی خوشکوه، نه خوین سارده كانه، وهك مارخوره. ده ئین گه گوانی بزنی مژ، نه و گوانه وشك دهكات.

شه کوهی نه غیاری خوم كه م ره بی یا نه غیاری یار

چاری سه ر یا دل بکه م چبکه م نه گه ل دوو چاری چار^(٦٤)

شکوی: سکالا، نه غیار: وهکو رهقیبان وان. چاری یه که م واته چاره سه ره وهکو ده ئین فلانه که س چاره ی ره شه. دوو چار: تووش بوون، گیرۆده. چار: چاره نووس، به خت.

بیشه یی عه شقه مه قامی شیرکوی دئبه ران

نهم رهقیبه ده رکه جیگه ی هه ر قور و ناوه به راز^(٦٥)

بیشه: لانه ی شیر، مه قام: شوینی مانه وه.

دئبه ری چواندوو به شیر، عه شق به بیشه ی شیر، رهقیب به به راز.

شوینی مانه وه ی به بیشه ی عه شق، که شوینیکی مه جازیه.

باوکی مرد یاخو ویصالی عاشقانی بیست رهقیب

شیب و سه رگه ران که که وته نوزه نوزو قوزه قوز^(٦٦)

نوزه نوزو قوزه قوز: درکه یه نه توونکه سه گ، حهمدی مه بهستی رهقیبه ئیره دا. که به یه کگه یشتنی دئدار و دئبه ری به قه ده مردنی باوکی پیی ناخوش بووه!

ناده می شه یگان به گه ندم ته فردها (حهمدی) رهقیب

ناده میزادیکی جانانی به جوئی دا وه لاس^(٦٧)

نامازه یه بو ده رکردنی ناده م و حهوا له به ههشت به ته فردهانی شهیتان، دیاره رهقیبیش هه میسه هه وئی فریودانی دئدار و دئبه ر ده دات. رهقیبی به شهیتان چواندوو.

دوو رهقیبی بوو که عاشق خوینی که تۆته به لاش

نه و سه گ و گورگه خویا قهت نه بهن هه ئمهت به لاش^(٦٨)

به لاشی یه که م: خورایی - دووه میان واته: که لاک. ئیره دا ره گه ز دۆزی ته واو هه یه، حهمدی ئیره دا له نه ریت لای داوه، چونکه هه ر دئدار و دئبه ریک یه ک رهقیبی هه یه. هه ر دوو رهقیبی چواندوو به سه گ و گورگ.

دل پرو خانی ده روون عاشقانت میبلی نه ی

گه ر رهقیب ده میان له ده م نی جا مه گه ر پینه خرۆش^(٦٩)

رقی هه ئسا له رهنگی زه عفه رانی و نه شکی خوینیم

له زه ردو سووری ئیبه نه م رهقیبه هاره ناکا حه ق^(٧٠)

مه بهستی له زه رد گونئ زه عفه رانه و له سور پهنگی خوینه، دیاره رهقیب حه زناکات حهمدی گه یشتوته نه و پله له خوشه ویستیدا.

وهك خه گیبی كفو موئمین وهختی خوگبه یهك كهون

من فوغانی (الوصول) م کرد ره قیبیش (الفراق) ^(۷۱)

واتا: الوصول: به کگه یشتنی عاشقانه و الفراق: له یهك جودابوونه وه، خه گیبی كفر ناماژیه بۆ ره قیب، وه خه گیبی موئمین ناماژیه بۆ خۆی.

مالیکی ئیقلمی حوسنی نهی صه نه م دهرکه ره قیب

ههر نه شیوی میله تی گهر گوی له به دگۆکا ملووک ^(۷۲)

صه نه م ناماژیه بۆ دلبهر، واته دلبهر تو خاوهنی هه ری می جوانیت، ره قیب له م هه ری مه دهرکه با زیانت پی نه گه یه نی ت. واته: هۆزیک که پاشاکه یان گوی له مست بی ت به قسه ی هه موو به د رهوشتی بکات، دیاره قه د یهك ناگرن و ولاته که یان به ره و ویرانی نه چیت.

ره قیب گهر گه نه نادا شیشه ی دل

شکانی بۆ نی یه بدریته بهر سه نگ ^(۷۳)

واته تانه و ته شه ری ره قیب له به رد به هیزتره بۆ شکاندن دی یان شیشه ی دل که جیگه ی نه وینه.

سه گ به سانیل ههر وه پینیکی هه یه نه م ره قیب

ناوه ری تا نه مگری، موعتادیه که لپی به خیل ^(۷۴)

سانیل: سوانکه ر، دهر وازه کار، دیاره سه گی مالان به سوانکه ر به ناشکرا ده وهرن که نایانسان، به لام ره قیب وهك سه گی بینانگر وایه، چونکه حه سوده.

نه م فیراقه م بۆ بوته باعسی شادی ره قیب

ناگری نه مروود نه بیته گوئشه نی خاصی خه لیل ^(۷۵)

ناماژیه بۆ نه و ناگره ی بۆ حه رزه تی ئیبراهیم (ع) کرایه وه به فه رمانی (نه مروود) و ناماژیه بۆ نایه تی: { يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ } { الأنبياء الايه (٦٩) . دیاره ره قیبیش وهکو نه مروود له دورکه و تنه وه مان له یه که تر ناگات به ناوات و ههر ده گه یه وه یهك.

هه ره وه کو رۆژو شه وم دی پیکه وه یارو ره قیب

حیره تم نه مکرد له داخانا عه جانیب بۆ نزوول ^(۷۶)

واته: وهختی که یارو دوژمنی خۆم دی به یه که وه بوون سه رم سوورماوه، که چۆن تووشی بای نزول نه بووم.

به بی نیزنی ره قیب ناگاته داوینی نیگارم ده ست

گوئم ده ست ناکه وی تاوهك عه صا چقل و چلی نه گرم ^(۷۷)

ره قیبی به درک چواندووه، داوینی دلبه ری به گۆل، نه وه ی ده ست بۆ گۆل ببات درک ده چه قی به ده ستیا.

حیسابی رۆژی مه حشه ر گهر له سه ر داغ و نه سه ف بکری

ره قیب نه مرئ له داخانا نه زانی من که که م نابهم ^(۷۸)

پاداشتی رۆژی جهزا له سه ر داغ و که سه ر و جه وری نه م دنیا یه بکری ت، نه وا من زۆرم چه شتووه، زۆرم پاداشت به رده که وی ت، ره قیب له داخانا ده مرئ.

ره قیب ناچیته خه و تا له حقه یی به ختم له خه و هه ئسی

له ده وری فیگره تا ماچی له لیوی به لکه بفرینم ^(۷۹)

رهقیب بیداره ، چرکه بهک ناخهوی تا هه ل وهرگرم ، ماچیکی لیوی دلبهرم بکهه.

به دهستی تو به کوشتن چه رهزام نهی نازهنین دوئهر
به ته نسیمی رهقیبانت نه کهی بهو شهرگه ته کدیرم^(۸۰)
نهی دلبهر قایلم ، خوت به دهستی خوت به کوژی ، به لام بهو مهرجهی به ته میی رهقیب نه مشکینیت.

برا بو نهه رهقیبه نه مهنده من ده بوغزینی
وهکو نهو شاهیدی زوری مه حاکیم بی منیش مه قنون^(۸۱)
رهقیب بو رقیبتی نیه نهو وهکو گه واهیکی درۆن و ناههق وایه له دیواندا (دادگا) ، منیش که سیکی بوخت پی کراو و قسه بو
هه ئبه ستراو.

به چاو روونیمه وه هاتن رهقیبان
بحمد الله رهزا قورسانه کویر بوون^(۸۲)
رهقیبان هاتن که منیان به هوشیاری و ریکی و پیکی بینی ، چاویان داخست و له چه سودیا کویر بوون.
کوشتنم بهم دارو بهرده ره مزی تی دایه رهقیب
فه یج به خشایه که دارو بهردی شه خصی عارفین^(۸۳)
واتا: ره مز ناماژه یه بو نه وهی که ناشقی چه قیقی بکوژریت شه هیده ، عارفان بهو مه سه له یه ده زانن
رو خصه تی وه صلی که دایه دهس رهقیب جانان وتی
جانیزه نیستا سلووکی نه جنه بی بو نه خژی دین^(۸۴)
مه بهستی له جانان دلبهره ، گهر به یه ککه بشتنی عاشقان بدریتنه دهستی رهقیب دیاره هه لی ده وه شینیتنه وه و تیکی ده دا.
وهکو نه وه وایه دینی نیسلام ته سلیم به کافر بکه یت.

عاشقان که وتوونه میعراجی موحیبه ت نهی رهقیب
مۆله تی تووی خوا له م پله یه تا سه رکه وین^(۸۵)
واتا: دلداران و دلبهران له فه زای خوشه ویستیدا که وتوونه ته هه لگشان به ره و پله بالاکانی خوشه ویستی ، نکا له رهقیب
ده که ن وازیان لی بینیت.

له هه مرازی رهقیب نهو شوخه چه یرانم ، که سل ناکا
مه گهر نیعجازی عه شقه سه گ ده کاته نویه چی نا هوو^(۸۶)
شوخ: دلبهر: سه رسورماوه ، که چون نهو شوخه هاوده می رهقیبی دوژمن ده کات و ناترسی ، دیاره په رجووی عه شقه ، که
سه گ پاسه وانی ناسکه .

په رجوو: موعجیزه

با نه جاتی زوو بیی عاشیق له ژیر چنگی رهقیب
نهو مه ره ناژی له چنگی گورگی قائم بهر بووه^(۸۷)
واتا: مه ر ناماژه یه بو دلدار و دلبهره ، گورگ ناماژه یه بو رهقیب نه گهر عاشق زوو رزگاری نه بی به دهردی مه ری ده چیت.
دولبه رت رویی رهقیبی که وته دوو خاکت به سه ر
(چه مدی) بنواره سه گیکه وا به دووی نا هووته وه^(۸۸)
نا هوو: فارسییه واته ناسک ، واتاکه ی روونه .

بهس بریزه خوینی ناحهق نهی رهقیب له بهر دهره

کۆی یارە قەگ بوو بەکریتە دەشتی کەرەبە لا^(۸۹)

دەرە: دەرگا، کۆ: مەجلیس شوینی گەردبوونەوی خۆشەویستانە، دەشتی کەرەبە لا ناماژەییە بە شەهیدکردنی ئیمامی حوسەین ، ئەو دەشتەدا سەری سوردەمینیت ئە کردەووە ستەمگەراییەکانی رەقیب.

ئە ی رەقیب بۆ چاری دەردم ئیحتیاجم کەوتە تۆ

ئێستە هەر گاور ئە نووسی نوشتە بۆ شیخ و مە لا^(۹۰)

وینە یەکی هەنگەر اوو یە. دندار چارە سەری دەردی عەشقی کەوتۆتە لای رەقیب وەکو ئەو وایە ، کافر نوشتە بۆ شیخ و مە لا بکات. دیارە گاور ناماژەییە بۆ رەقیب و شیخ و مە لا ناماژەییە بۆ خۆی ، کە دندارە و دئبەر.

رەقیب بۆ بەزمی خە ئو تەمان کە هاتی

و وەکو دوومەل ئە جیی نازک دەراتی^(۹۱)

ملی مینایی ئە هلی موحیبەت مەگرە هەر وەک گەرد

رەقیب ئەک وەک سەبوسری دەروونی بی بەقە ی خانی^(۹۲)

واتە: رەقیب ملی ئە هلی خۆشەویستی کە وەکو گەرد ناسکە (مەگرە، ئەکو وەکو شوشە چۆن خانی بکەیتەو، دەروونی ئەوان ئە نەینی خۆشەویستی ناشرابیت.

هەموو ئە عچای دەمە بۆ گرتنی یاران رەقیب یارەب

ئە دەریای خولقە تا نابیتەو بەو نەوعە قەرژانگی^(۹۳)

واتا: (هەموو ئە عچای دەمە) ئە نیو دەری یە کەم دا ناماژەییە بۆ (قەرژانگ) ئە نیو دەری دووم رەقیبی چواندوو بە

قەرژانگ.

دەمی خۆت بگرە بەردە دەس ئە داوینم رەقیب بەسیه

کە ساز ساز نە بوو نابی دەم و ئووتی تە ئی ئە شکی^(۹۴)

ئە (حەمدی) گەر رەقیب خۆی لا ئە دا یار قەهری ئی دەگری

ئەو نەندە غونچە ناپشکوی هە تا دل بلبلی ئە شکی^(۹۵)

تووڕەبوونی دئبەری بەدل شکاندن بولبول ، پێش ئەو بولبول دئ بشکی ، خونچە دەپشکوی ، دەبیت هەوریش پێش تووڕەبوونی دئبەر دوورکەوینتەو ئە رەقیب.

رەقیب و دئبەری دنیا بە یە ک س ک هەر دەبی بوو بی

گوئیکی درک دیوتە کە بیته دەر ئە چل جاری^(۹۶).

واتا: هیچ خوشیە ک پراو پ نابیت، دەبیت ناخوشییەکی ئە گە ئا بیت، هیچ دەسکەوتیک بە ناسانی نایەتە دەست ، دئبەر

بی رەقیب نابی، کە گوئیش بی درک نابیت.

بە جییە کوشتنی عاشق رەقیب، ئە مە ئە حورمە تادا

وتی: صە برتە بیی جاری بێم بە ئکو خە چل جاری^(۹۷)

روو رەش بی رەقیب خویا بی بە بەرد

ئە مە مە ک ئە بی بەو قیرووسیا نە بی^(۹۸)

واتە: ﴿نەبیتە سەنگی مە ک ، زێر ئە غەیری زێر جیاکاتەو.﴾ (تویژەر). ئە میانی (روورەش) و (قیرووسیا) مونسە بە

هە یە.

خهرمه نى عومرى ره قىبان به لکه بهر ناگر كه وى
 كى بهرى نه خلى مورادى صيحه ته بهى بهر كه وى^(۹۹)
 واتا: بهرى دارى نيازى هيچ كه سى به دروستى نايه ته بهر، چونكه دهستى ره قىبى تىايه
 خوت له خولا دهر به كولى لا بدهى چاكه ره قىب
 مار كه لارى كهوت نه كوژرى نا نه وى بو كه س سهرى^(۱۰۰)

شكاندويه ره قىب شيشه شى شى شى شى شى شى نه م خه لقه
 به په نجهى نه و نه بى له م ناسمانه ناكه وى بهردى^(۱۰۱)
 واتا: بهردى له ناسمان بكه وىته خوار و ببیته هوى نازاردانى خه لک، په نجهى ره قىبى تىايه ره قىب دوژمنى ژيان و
 خوشه ويستيه.

دهوى نازارى عوششاق و ره قىبان وهصل و هيچرانه
 به لى نابی له دنيا دا بى فهردى به بى بهردى^(۱۰۲)
 به به گه يشتنى دندار و دلبهر دهرمان و چاره سهره، به لام نازارى ره قىبه، دور كه و تنه وهى ههردوو كيان له يه ك نيش و
 نازاره، خوشى ره قىبه، دوو دۇخى دژيه كن، دياره له م دونيا به دا، كه س بى گرفت و دهر د نيهه.
 له گه ل يارا ره قىبم دى وهكو زه حمت له گه ل ره حمت
 له قولتا نه دا شوعلهى غه چه ب ههردو كه رهم ده گرى^(۱۰۳)
 له ههردوو نيوه دىردا بابه تى دژيه ك دووباره بووه ته وه، يار ره قىب، زه حمت ره حمت، غه چهب كه رهم
 واتاكه رونه.

نه نجام

- ۱) شيعر جيهانىكى ره هايه، زورتريين و جوانترين و جوړه ها وشى فهره نگی شيعرى و زارواه له خو ده گرىت، يه كيك
 له و وشه و زاراوانه (ره قىب ه).
- ۲) زياتر نه م وشه و زارواه، واته: (ره قىب) له شيعرى كلاسيكيدا به مانای چه مکه گرىكيبه كهى و به واتا
 (تقليد) بيه كهى، كه كون و دىرين ده گه يه نيئت، به كار هاتووه.
- ۳) له شيعرى كۆنى كوردى و شيعرى ميلله تانى هاوسى و دهر و بهر (فارسى، عهره بى، توركى) به كار هاتووه، له ميانى
 ههردوو زمانى شيعرى عهره بى و فارسى، زياتر له زمانى عهره بيدا به كار هاتووه، وشه كه ش بهر سه ن عهره بيهه.
- ۴) له دهوردى عهره بى نه قامى (جاهليه) دا و له قورناني پيرو زدا، به مه به ستى جيا جيا هاتووه، نه وه ش گرنكى و
 دىرينى نه م وشه يه ده گه يه نيئت.
- ۵) شاعيرانى كلاسيك زور بايه خ و گرنگيبان به م زارواه داوه، به تاييه ت له شيعرى ليريك، يان ويژدانى و زوركارى
 نيگه تيشى لييان كردووه. چونكه جه مسهرى سنيه مه له دياردهى خوشه ويستيدا.
- ۶) نه و ديره شيعرانهى، كه زارواه و وشى (ره قىب) تيا به كار هاتووه ده توانين به به يتي به هيز و سهر نجر اكيشى
 دابنين، له وانده يه بى به شا به يت (البیت القصید).
- ۷) (ره قىب) حوكمى چاره نووسازى هه يه بو چيروك، يان داستانى خوشه ويستى بو دندار و دلبهر. تروپكى كار هسات و
 تراژييدايى نه و چيروكه يه و كار له خوينه ر و بيسهر ده كات، له (واقيع) وه نزيكى ده كاتوه، نه مه له شيعرى ويژدانى و
 چيروك و شانودا دهر ده كه وىت.

- ٨) شاعیرانی کلاسیک وشهکهیان به بنهما عه ره بیهه که ی به کارهیناوه، وهکو نه ریتیکلی کلاسیزمی و بۆپاراستنی هیز و ناواز و ریتلی وشهکه، ههروهها کۆک نه بوونه له سه ره نه وهی وشه به یه کی هاو به شی نه کادی میایی به رانه به م وشه عه ره بیهه دابنن، هه موو پینان خوش بووه نه و وشه به کار بپنن، چونکه له پیندا هه ره نه و وشه به کار هاتوو.
- ٩) هه رسی شاعیری کلاسیکی کوردی به ناویانگا (نالی، مه حوی، جه مدی) م به نمونه هیناوه ته وه، چونکه هه ریه که و خاوهن قوتبا بخانه یه کی تاییه ته منده له م رپیازه دا، به شیوه یه کی له به رچاو و کاریگه ره م زاراوه شیعریه ی به کارهیناوه.
- ١٠) له سه ره ده می نوێکردنه وه و پۆست مۆدیرنیزمدا نه مدیوه و هه ست ناکه م به کار هاتیبیت، بۆیه له م دیارده یه ره سه نایه تی کلاسیکیه تی له م زاراوه و وشه یه به هیز ده کات، گه ره به اتبا و له و جۆره شیعرانه دا به کاریان بهینابا، کاری نه گه تیشی ده کرده سه ربه م و ریتیم و رپیاز و هارمۆنی له و جۆره شیعرانه، چونکه یه کی له به مای نوێکردنه وه ی شیعر پاککردنه وه یه تی له وشه ی بیگانه و به کارهینانی میتافۆری (METAPHOR) نوێ و وشه ی داتا شراوی نوێ، که له شیعره کانی هه ردوو گروپی روانگه و کفریدا به دیده کریت.

سه رچاوه کان

- (١) تاج العروس من جواهر القاموس، ٥١٣/٢، (٢) سه رچاوه ی پینشو، ٥١٣/٢، (٣) سه رچاوه ی پینشو، ٥١٦/٢، (٤) تاج العروس للزبیدی (٥١٣، ٢)، (٥) مفردات غریب القرآن (٢٠١)، (٦) المعجم الوسیط، ابراهیم مصطفی و رفاقه (٣٦٤، ٣٦٣/١)، (٧) (المبادئ الاداریه من سورة الاسراء والكهف و مریم (٣٨) (٨) دیوانی نالی، لیکۆئینه وه و لیکدانه وه ی: مه لا عبدالکریمی مدرس و فاتح عبدالکریم، محمدی مه لا کریم پیندا چوو ته وه، ک، ج: نییه، چاپ و شۆن چاپ و سال، نییه، چاپی ئیژان، ل ٣٥، (٩) هه مان سه رچاوه ... ل ١٥٦، (١٠) ... ل ٢٣٣، (١١) ... ل ٢٨٥، (١٢) ... ل ٣٧٧، (١٣) ... ل ٤٠٨، (١٤) ... ل ٤٧١، (١٥) ... ل ٥٧٥، (١٦) ... ل ٥٨٥، (١٧) ... ل ٦٤١،
- (١٨) دیوان الامام علی بن ابی طالب (علیه السلام)، مصحح و منقح علی الروایه الصحیحه، بلا طبعه، بلا اسم مطبعه، بلا سنه، ص ١٠٤، (١٩) ... ل ٦٧٨.
- * - مه قلمات: جۆره په خشانیکلی عه ره بی کۆنه، ناوه رۆکی زیاتر له عه ره بی نه چی، وهک مه قلماتی (بدیخ الزمانی هه مه دانی و مه قلماتی هه ریری). (٢٠) ... ل ٧١٢، (٢١) ... دیوانی مه حوی، لیکدانه وه و لیکۆئینه وه ی/ مه لا عبدالکریمی مدرس، محمدی مه لا کریم، ج ٢، چاپخانه ی ئۆفیسیتی (حسام)، بغداد، ١٩٨٤، ل ١٥، (٢٢) ... ل ١٩، (٢٣) ... ل ٣٦، (٢٤) ... ل ٦٨، (٢٥) ... ل ١٥٣، (٢٦) ... ل ١٩٢، (٢٧) ... ل ٢٤٣، (٢٨) ... ل ٢٦٦، (٢٩) ... ل ٢٧٤، (٣٠) ... ل ٣٠٧، (٣١) ... ل ٣١١، (٣٢) ... ل ٣١٤، (٣٣) ... ل ٤٧٤، (٣٤) ... ل ٤٨٣، (٣٥) ... ل ٤٨٤، (٣٦) ... ل ٤٨٤.
- * - د. محمد نجیب شیخ وهاب، له م رووه وه هاوکاری می کرد، به لام نه گه یشتینه ناکامیکلی ته واو.
- (٣٧) ... ل ٥٠١، (٣٨) ... ل ٥٠٣
- (٣٩) دیوانی جه مدی ساغکردنه وه و لیکۆئینه وه و له سه ره نووسینی جه مال جه مه د مه مه د نه مین، ج ١، چخ، ئۆفیسیتی سه رکه وتن، _____ لیمانی، ١٩٨٤، ل ٦٦، (٤٠) ... ل ١١٩، (٤١) ... ل ١٤٥، (٤٢) ... ل ١٥١، (٤٣) ... ل ١٥٢، (٤٤) ... ل ١٨١، (٤٥) ... ل ١٨٩، (٤٦) ... ل ١٩١، (٤٧) ... ل ١٩٧، (٤٨) ... ل ١٩٨، (٤٩) ... ل ١٩٩، (٥٠) ... ل ٢٠٤، (٥١) ... ل ٢٠٨، (٥٢) ... ل ٢٠٩، (٥٣) ... ل ٢٠٩، (٥٤) ... ل ٢٠٩، (٥٥) ... ل ٢١٨، (٥٦) ... ل ٢٢١، (٥٧) ... ل ٢٢٧، (٥٨) ... ل ٢٢٧، (٥٩) ... ل ٢٣٤، (٦٠) ... ل ٢٣٥، (٦١) ... ل ٢٥١، (٦٢) ... ل ٢٥٢، (٦٣) ... ل ٢٥٦، (٦٤) ... ل ٢٥٧، (٦٥) ... ل ٢٥٩، (٦٦) ... ل ٢٦٢، (٦٧) ... ل ٢٦٥، (٦٨) ... ل ٢٦٧، (٦٩) ... ل ٢٦٨، (٧٠) ... ل ٢٧٥، (٧١) ... ل ٢٨٨، (٧٢) ... ل ٢٨٩، (٧٣) ... ل ٢٩٢، (٧٤) ... ل ٢٩٤، (٧٥) ... ل ٢٩٦، (٧٦) ... ل ٢٩٧، (٧٧) ... ل ٣٠٦، (٧٨) ... ل ٣٠٧، (٧٩) ... ل ٣١١، (٨٠) ... ل ٣١٣، (٨١) ... ل ٣٢٥، (٨٢) ... ل ٣٢٨، (٨٣) ... ل ٣٣٠، (٨٤) ... ل ٣٣٠، (٨٥) ... ل ٣٣١، (٨٦) ... ل ٣٤٠، (٨٧) ... ل ٣٤٨، (٨٨) ... ل ٣٥٤، (٨٩) ... ل ٣٦٤، (٩٠) ... ل ٣٦٤، (٩١) ... ل ٣٦٥، (٩٢) ... ل ٣٦٨، (٩٣) ... ل ٣٦٨، (٩٤) ... ل ٣٦٩، (٩٥) ... ل ٣٦٩، (٩٦) ... ل ٣٧٣، (٩٧) ... ل ٣٧٣، (٩٨) ... ل ٣٧٥، (٩٩) ... ل ٣٧٦، (١٠٠) ... ل ٣٨٣، (١٠١) ... ل ٣٨٤، (١٠٢) ... ل ٣٨٤، (١٠٣) ... ل ٣٨٤.

ملخص البحث

(ابعاد الرقيب في الشعر الكلاسيكي الكوردي)

في أثناء قراءتي للشعر الكلاسيكي الكردي والعربي ، وتلاوتي للقرآن الكريم وقعت نظراتي على كلمة (رقب) ومشتقاتها ولاسيما (الرقيب) من الناحية اللغوية والدلالية ، وقد جلبت هذه الكلمة إنتباهي ودفعتنني الى البحث والتقصي عنها ، ورأيت أن جذورها ضاربة في القدم ، وراسخة في الشعر الجاهلي وان كان عرضاً قليلاً لاعمق فيه ، أما في القرآن الكريم فقد وجدتها وارده لخمس مرات وتدل على الرقابة والانتظار والحفظ ... إلا أنها جاءت ذات دلالات بلاغية ولغة شعرية ، واثت مستعملة في الحسد والعداء والغيرة كذلك .

اما في الشعر العربي الكلاسيكي فعند تصفحي لبعض الدواوين وتأملتي منها وجدت هذه الكلمة حاضرة ماثلة وتعطي متانة وقوة بلاغية واصطلاحية ولغوية لأبيات الشعر الوجداني بصورة خاصة والصوفي بصورة عامة ، اي الجانبين المجازي والحقيقي.

اما في الشعر الكوردي الكلاسيكي فعند اطلاعي على نماذج من الدواوين في الشعر الكوردي الكلاسيكي وجدت الكلمة حاضرة حضوراً بارزاً ، بل لم اجد شاعراً من الشعراء الكلاسيكيين بحسب اطلاعي إلا واوردها بمقاييسها الاصطلاحية والبلاغية والشعرية مع مرادفاتها ، وكأنها شرط اساسي تضيف قوة وفناً جميلاً وتناغماً وتناسقاً باهراً لهذه القصائد والاشعار وذلك باللفظ العربي ، إذ لم يحبذوا بديلاً كردياً عنها .

ولقد اخترت ثلاثة من الشعراء الكلاسيكيين ، كأمثلة حية في مجال بحثنا هذا ، يتقدمهم (نالي) المشهور ببراعته في الجوانب البلاغية ورسوخه فيها، وبقوة سبكه اللغوي، وباعتباره رائداً للمدرسة البابانية الادبية، ويتلوه (محوي) المتبحر في السلوك الصوفي الغائص في اغواره، والمتميز بأدبه الروحي والتأملي، وبلغته وبيانه ومفرداته الناصعة الغنية وفصاحته في اللغة الكردية ولهجاتها، والمكثّر من الاستعمالات المجازية والمصطلحات الصوفية، و(حمدي) المعروف بعمقه الفكري الفلسفي، وبصوره الشعرية الفنية الرائعة، وبملكته اللغوية الشعرية المتضمنة لمصطلح الرقيب، إذ تقارب الستين بيتاً شعرياً في سبك لغوي متين وفلسفي عميق .

ومما يعزز جانب هذه الكلمة ويضفي عليها مهابة وجلالاً استعمالها في القرآن الكريم بأصلها ومشتقاتها ومدلولاتها المختلفة .

إن الجهد المبذول في هذا البحث جهد أدبي خالص يتركز في تسليط الضوء على الكلمة المذكورة من الجوانب المجازية والاصطلاحية ووزنها وهيبتها وتناسقها وموسيقاها ومعانيها ومرادفاتها وضرورتها ووزنها ولاسيما في الشعر الوجداني . وختاماً أرجو ان يسد هذا البحث فراغاً ولو يسيراً في مكتبة الادب الكردي .

Abstract

Through my study of the Kurdish and Arabic classic poetry also through recitations of the holy Quran; my sight fell upon the word (watcher) .

Its lingual derivations and semantic implications attracted my attention repeatedly.

The roots of the word had been confirmed though not in depth. It had been mentioned in the holy Quran five times to mean observation and waiting. I came across the word in the pre – Islamic poetry although less emphatically. However, it has its lingual, metaphorical and semantic implications. Through an in – depth

follow – up of the Arabic classic poetry, I noticed that the word (watcher) gives metaphorical and idiomatic strength to the lyric Arabic poetry.

My study of the works of the Kurdish classic poets showed that most of those poets used this metaphorical and idiomatic word along with its synonyms as a means for giving strength to their rhetorics. But they chose to use the Arabic word in stead of deriving a Kurdish word for it. The study has chosen three of the Classical Kurdish poets as lively examples: Nali, for his strong rhetoric, the steady use of language, his being influenced by the Arabic and Persian literatures and as a pioneer of Baban literary school; Mahwe, the mystic who was immersed in the spiritual aspect of literature, used simple and pure language and metaphor; and lastly, Hamdi, who was famous for his philosophical ideas, poetic pictures and playing on words. He has more than 60 poems with the idea of spy or watcher in a neat philosophical way.

This paper aims at presenting a literary contribution to the bulk of the Kurdish researches about poetry in addition to the essential goal of getting a scientific degree from the effort.

Because of the multiple significance of the word under scrutiny, I hope that this humble effort could fill a space in the world of oriental literature.

Perfection is divine and may Almighty be our supporter.